

GENEALOGIA PROBLEMATICII DISCURSULUI NAȚIONAL LA PETRU MAIOR. PREMISE PENTRU O DISCUȚIE

Această comunicare nu-și propune decât să servească drept introducere unor discuții și în acest sens, nu are pretenția exhaustivității în ceea ce privește examinarea problemei; nici pe cea a noutății absolute în privința temei prezentată; dimpotrivă, ne-am propus doar să riscăm câteva definiții și să propunem astfel o perspectivă sintetică pe baza unor cercetări mai vechi și mai recente. De aceea, în primul rând, abordarea noastră își propune să cuantifice măsura în care istoria a avut veleități discursive la Petru Maior. Am pornit de la presupunerea că ansamblul problematicii și argumentelor folosite de Maior pot fi subsumate unei practici discursive, datorită caracterului justificativ și legitimant specific discursului său istoric, componente esențiale ale ideologiei naționale românești transilvănene¹.

În acest caz, grila metodologică pe care am aplicat-o este aceea a analizei de discurs, cu atât mai mult cu cât, pentru a dimensiona corect, dincolo de stadiul enunțiativ, **militantismul** Școlii Ardelene sau a lui Petru Maior, în mod particular, suntem nevoiți să-l vizualizăm, la un moment dat, pe Maior între istorie și politică, ținând cont de faptul că întreaga sa operă s-a detașat prin evidența caracterului național al discursului istoric, privit mai ales din perspectiva mesajului acestuia.

Dacă ar fi prin urmare, să încercăm să stabilim aspectul genealogic, seriile formării efective a discursului național la Petru Maior ar trebui să încercăm delimitarea între **discursul identitar**, cel **specific și ideea de națiune** așa cum au fost ele manifeste la Inochentie Micu Klein, Gherontie Cotore sau Samuil Micu². Importantă pentru noi, și în acest caz, este detectarea, făcută deja în literatura de specialitate, de la discursul unei generații la discursul altei generații, prin mijlocirea comparației între sistemul corelațiilor funcționale și așa să vedem cum pot fi descrise transformările unui anumit tip de discurs și care pot fi posibilele raportări între aceste tipuri³.

Episcopul Inochentie Micu Klein a așezat întregul eșafodaj problematic (originea latină a neamului, numărul, vechimea, continuitatea românilor) drept argumente ale programului său revendicativ. Așadar, având în vedere ansamblul națiunii române din Transilvania, a semnalat urmașilor **discursul identitar** de urmat, care ducea la Roma, prin istorie, cultură și politică. Prin trasarea **discursul de emancipare politic**, fundamentat pe enunțul demonstrativ, care nu lăsa loc echivocului: românii aparțineau centrului lumii, devotamentul acestora și a Bisericii lor față de puterea aulică imperială devenea negociabil⁴: „Tametsi Natio haec nostra post ingressum suum cum Trajano in hanc Daciam varijs temporum vicissitudinibus, valde modo oppressa ...”; „Hinc, etsi constet, Nos priores utpote, a tempore Trajani Imperatoris, Tranniae Incolas esse”⁵.

Pentru generația următoare, cea a lui P. P. Aron și Gherontie Cotore contextul politic și cultural era schimbat, iar rezistența unei părți a ortodocșilor, mișcările confesionale din epocă exprimau mai curând o nouă libertate, cea a alegerii. Discursul elitei a lui Gherontie Cotore apărea astfel vizibil alimentat de umanismul clasic, argumentat istoric și lingvistic (originea românilor, continuitatea, latinitatea limbii) având ferm **convingerea specificității**. Prin urmare, discursul istoric era chemat să

¹ Paul Ricocur, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică*, II, traducere și postfață de Ion Pop, Cluj, Editura Echinox, 1999, p. 98.

² Pompiliu Teodor, *Sub semnul luminilor: Samuil Micu*, Cluj Presa Universitară Clujeană, 2000, *passim*; vezi și modelul de analiză propus de Michel Foucault, *Ordinea discursului. Un discurs despre discurs*, [Iași], 1998, p. 54.

³ Pompiliu Teodor, *Iluminismul și națiunea*, în *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 297-337; Idem, *Național și universal în iluminismul românesc*, în *Istorie și civilizație*, Universitatea "Al. I. Cuza", Iași, 1988, p.548-557.

⁴ Catherine Durandin, *Istoria Românilor*, Iași, 1997, p. 61-62; Andrei Pippidi, *Identitate etnoculturală în spațiul românesc. Probleme de metodă*, în *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc*, editate de Al. Zub, Iași, 1996, p. 56; Francisc Pall, *Episcopul Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma (1744-1756)*, vol. I, prefață: Pompiliu Teodor, ediție îngrijită de Ladislau Gyémánt, București, 1998, *passim*.

⁵ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 184.

decidă și să justifice devotamentul românilor și obligațiile care se nășteau de aici⁶: „Noi sântem sânge roman adus aici de Traian și de aceea nu avem nici o pricină să ne despărțim de biserica romană”.

Pe această construcție identitară, construită pe conștiința elitei de a aparține unui popor de origine latină și ca atare dator să lupte împotriva izolării, s-a întregit un **complex istoric specific** bazat pe revendicarea privilegiului de a aparține centrului lumii. Prin asimilarea și propagarea opțiunii pentru îmbrățișarea principiilor romane, care era văzută ca o revenire la originile creștinismului latin, Cotore reușea să impună în doctrina istorică românească, ideea că, Biserica romană și originea latină se suprapun. Prin influența dar în același timp și detașarea de modelul lui de Camellis și Louis Maimbourg discursul istoric a lui Gherontie Cotore reprezenta o distanțare de climatul tradițional, fără pierderea specificității, o deschidere spre alte valori din cultura epocii, ce au prilejuit treptat, o desacralizare a temei și din care intelectualitatea română a vremii s-a oprit la elementul național, la cercetarea originilor poporului român. Se inaugura, putem spune, epoca discursului istoric ca argument politic, moment excelent ilustrat, într-un alt context ideatic și politic, de către reprezentanții Școlii Ardelene⁷.

Aceasta a fost **zestrea ideologică și programatică** a generației Șincai, Micu, Maior, Budai-Deleanu și poate ansamblul motivațional, prin care elita românească a vrut să depășească condiția unei culturi periferice (Pierre Chaunu) și s-a dovedit tenace în a rămâne credincioasă civilizației latine⁸.

Este generația care ne permite, prin ceea ce a construit, la rândul său, să operăm distincțiile necesare, care nu trebuie însă absolutizate, între **diferitele categorii de discurs (identitar, specific, național** - schițate deja) și formarea unei **doctrine coerente și a programului național și politic**, în același timp, al românilor din Transilvania, în curs de maturizare.

Momentul catalizator, reprezentativ ne-a fost oferit de, ceea ce am putea numi un eveniment discursiv (Michel Foucault, Paul Ricoeur): *Supplex Libellus Valachorum*, care așa cum o demonstra David Prodan s-a revendicat de la aproximarea culturală (ceea ce noi am numit discurs specific), cunoașterea istorico-ideologică acumulată, dezvăluindu-ne, în același timp, imaginea națiunii române din Transilvania, adică interpătrunderea **discursului identitar** cu cel **politic** într-o **doctrină coerentă** politică⁹.

Dacă la nivel teoretic **doctrina** ar presupune în primul rând, ca o condiție esențială, recunoașterea acelorași adevăruri și acceptarea unei anumite reguli în conformitate cu discursul validat¹⁰ (fie el identitar, național etc.) atunci, în cazul de față avem de a face cu un ansamblu de discursuri legate între ele de anumite tipuri de enunțări, care au pentru noi câteva priorități, cum ar fi: teritoriul, limba, istoria, tradițiile și religia comună - definitorii pentru elaborarea competențelor discursive: latinitatea, originea, romanitatea, vechimea, continuitatea românilor¹¹.

Important pentru noi este să vedem, care sunt variabilele tipurilor enunțative pentru cazul particular, pe care-l analizăm, Petru Maior, constatând, în același timp, că doctrina națională, așa cum este ea prezentă la momentul respectiv subsumează disciplina științifică (gramatică, lingvistică, istorie) transformând enunțul, obligatoriu, într-unul demonstrativ¹².

⁶ Catherine Durandin, *op. cit.*; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 58; Idem, *Realitate și mit în istoriografia românească*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p.27-30; I. Toth Zoltan, *Cotorea Gerontius és az erdélyi román nemzet ontudát ebrédése*, în *Hitel*, tom. IX, 1944, nr. 2, p. 86-95.

⁷ Vezi în acest sens, Laura Stanciu, *Studiu introductiv*, p. 11-28, în Gherontie Cotore, *Despre Articulașurile ceale de price*, Sâmbăta Mare, 1746, prefață: Iacob Mârza, glosar, notă asupra ediției: Mihai Alin Gherman, ediție îngrijită, cuvânt introductiv, rezumat, bibliografie selectivă, indici: Laura Stanciu, Alba Iulia, 2000.

⁸ Andrei Pippidi, *op. cit.*, p.77-79; Sorin Mitu, *Reconstrucția ideologică a limbii la Școala Ardeleană*, în *Epoca Luminilor. Cultură și civilizație românească*, Deva, 1996, p.70-80.

⁹ David Prodan, *op. cit.*, *passim*; Gheorghe Platon, *De la constituirea națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. I, Iași, 1995, p. 23; Pompiliu Teodor, *Mișcarea națională în secolul al XVIII-lea*; Idem, *De la Supplex Libellus la 1848. Istorie și politică*, ambele în ****, Memorandul 1892-1894. Ideologie și acțiune politică românească*, Ed. II, București, 1994, p. 113-125; 128-132.

¹⁰ Michel Foucault, *op. cit.*, p. 36-37, Paul Ricoeur, *op. cit.*, p. 46.

¹¹ Sorin Antohi, *Exercițiul distanței. Discursuri, societăți, metode*, Editura Nemira, 1998, p. 149.

¹² Pompiliu Teodor, *Sub semnul luminilor: Samuil Micu*, p. 121-153; Maria Protase, *Petru Maior - un ctitor de conștiințe*, București, Editura Minerva, 1973, *passim*; Sorin Mitu, *op. cit.*, p. 70-72; D. Macrea, *Școala Ardeleană și problemele de lingvistică romanică*, în *Cercetări de lingvistică*, an XIV, nr. 1, 1969, p. 7-11.

Deci, dacă ne-am opri la decantarea unor etichetări, forțat interpretativ/explicative, de genul **militantism** sau **polemică**, în cazul Petru Maior¹³, nu o putem face decât implicit prin raportarea la realitățile multivalente ale ideologiei vremii: Reforma catolică raționalism/iluminism, iosefinism, preromantism¹⁴.

Și numai această interrelaționare, ar putea decanta între **discurs** și **comentariu** relativ la, de ex. **tema originilor** sau la noua categorie enunțiativă, care atunci se forma: **romanitate egal naționalitate**, la generația aflată sub incidența preromantismului (Maior, Bojincă, Murgu), dincolo de explicațiile de genul: existența unei noi sensibilități, a sentimentelor, a pasiunii, incisivității, chiar, de care au fost marcate discursurile istorice ale acestora¹⁵.

Herder a impus pentru ideologia romantică: limba, folclorul, obiceiurile, religia, instituțiile, istoria, cultura, drept componente ale conștiinței naționale ele constituind deja elemente doctrinare ale discursului lui Micu, Șincai, ce au răspuns critic notelor lui Eder la ediția *Supplex*-ului¹⁶.

Înregistrând opinia străinilor potrivit cărora românii nu aveau o istorie a originii lor și vehicularea altor prejudecăți, Samuil Micu avea în vedere o dublă finalitate: satisfacerea unui deziderat identitar și infirmarea aserțiunii străinilor. De aceea istoricul încerca, pe temeiul izvoarelor să contureze identitatea etnică a românilor, distinctă vizavi de romani și de alte etnii europene.

Prin *Brevis Historia Notitia* Micu a făcut un pas esențial în conturarea discursului specific al iluminismului românesc prin explicitarea originii latine căreia i-a conferit o semnificație ideologică ca element esențial în cristalizarea spiritului identitar la români. Istoria scrisă de Samuil Micu este o reprezentativă pagină de istorie politică, subordonată ideii de emancipare și parte a reconstituirii mișcării naționale a românilor din Ardeal. Semnificația discursului istoric a lui Samuil Micu consta în faptul că a creionat programul în maniera preliminară de acțiunea lui Inochentie Micu Klein, căruia i-a conferit însă fundamentare istorică. Samuil Micu era cel care a oferit încă din deceniul opt (lucrarea citată a fost elaborată în răstimpul 1773-1776) al secolului gândirii politice românești o orientare ce se prelungește până la revendicările din *Supplex Libellus Valachorum*. Un exemplu în acest sens este *Liber III-us* din *Brevis Historia Notitia*, intitulată de Micu foarte apropiat de formularea *Cărții a VIII-a* din *Hronicul* lui Cantemir. Pentru Cantemir și Micu deopotrivă continuitatea românilor este dependentă de ideea existenței statului, de continuitatea vieții statale.

În aceeași direcție Maior este cel care, prin apetența dialogului, pretențiile de științificitate ale discursului său istoric, marcat de ideologia preromantică, a realizat definitiv transferul individualității naționale de pe terenul cultural pe cel politic și a dat o nouă expresie acestor elemente, explicabilă prin posibilul contact, pe care l-a avut istoricul, în mediul de la Buda cu opera lui Herder sau ideile panslaviste, preponderent culturale și științifice (Kollar, Safarik, Kopitar)¹⁷.

Odată cu Samuil Micu, pe urmele lui Cantemir, elementele fundamentale ale conștiinței naționale au fost formulate într-o doctrină coerentă, în vederea obținerii pentru români de drepturi sociale și politice, egalitatea cu cele trei națiuni politice recunoscute în Transilvania. Astfel *Brevis Historia Notitia*, *Scurtă cunoștiință a istoriei românilor*, *Istoria lucrurile și întâmplările românilor*, *Elementa linguae daco-romaniae*, în colaborare cu Gheorghe Șincai, a *Hronicii* acestuia, impun problematica legăturii între limba română și spațiul său de origine, vechimea și continuitatea românilor,

¹³ Maria Protase, *Petru Maior - polemist*, în *Studii și Cercetări Științifice. Filologie*, 1961, 2, p.149-168; Idem, *Le Procanon de Petru Maior. Replique sud-est européenne des Attaques Antipapales des XVIII e siècle*, în *Enlightenment and Romanian Society*, Edited by Pompiliu Teodor, Cluj Napoca, 1991, p. 245-259.

¹⁴ Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj Napoca, Editura Dacia, p. 179-212; Idem, *Reformă catolică și Aufklärung în epoca Luminilor la românii din Transilvania. Liniile generale ale problemei*, în *Spiritualitate românească și istorie europeană*, editori Iacob Mârza și Ana Dumitran, Alba Iulia, 1999, p. 167-175.

¹⁵ Michel Foucault, *op. cit.*, p. 23-26; Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 78-82.

¹⁶ Pompiliu Teodor, *Mișcarea națională în secolul al XVIII-lea*, în *Memorandul [...]*, p. 124; Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 30-31; Iosif Wolf, *Herderianismul-componență a ideologiei generației române de la 1848 din Transilvania*, în *Marisia*, VIII, 1978, Târgu Mureș, p. 147-155.

¹⁷ Catherine Durandin, *op. cit.*; Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 41.

apartenența religioasă și instituțională a acestora, drept repere obligatorii pentru discursul istoric modern¹⁸.

Dacă la Micu și Șincai avem de a face cu o istorie reconstituire evenimentială, la Maior istoria realitate trebuia transformată în istoria discurs. Întreaga sa operă este o istorie atitudinală, la adresa superiorului său Ioan Bob sau pentru infirmarea aserțiunilor străinilor privitoare la istoria românilor, deci un discurs istoric construit în replică. Opera istorică a lui Petru Maior este, din punct de vedere compozițional, un discurs ce a câștigat în sens și semnificație față de cea a antecesorilor nu prin repetare, a argumentelor sau tipului de construcție istorică ci prin diferențe. Astfel Maior a lărgit perspectiva istoriei spre sectoarele filologiei și chiar a politicii pentru a transforma acest sens singular, istoric, prin polemica practică, într-unul plural, iar opera istorică închisă a premergătorilor în operă istorică deschisă¹⁹.

Așa se poate explica cum dezideratul impus la începutul carierei istoricului, în *Procanon* (1783) a fost urmat în opera maioriană: „De multe feliuri sunt învățăturile pre lumea aceasta: alta este theologhicească ... alta a îndreptării lucrărilor ..., alta filosoficească ... alta istoricească, prin care știm întâmplările și faptele ce s-au făcut ...”²⁰. Avem de a face cu o schiță a clasificării științelor: etică, morală, filozofie, istorie, fapt devenit concept operativ după Maria Protase prin separarea celor două domenii: istorie politică și bisericească, materializată în două lucrări distincte: *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* și *Istoria Bisericii Românilor*²¹.

Procanonul era o primă lucrare polemică necruțătoare care pune în cauză, după modelul lui Febronius, papalitatea, monahismul papal, organizarea instituțiilor catolice și pe doctrinarii acestora promovând ideea „legii” strămoșești, al apărării bisericii naționale, în contextul conflictului dominant al epocii – stat-biserică – , a raportului dintre puterea laică și cea ecleziastică. Potrivit lui Maior esența oricărei puteri consta în finalitatea ei: „Firea fieștecărei puteri și stăpâniri se cunoaște din sfârșitul spre carele e dată”²². Pe această bază a operat istoricul o distincție netă între cele două puteri, limitându-le precis perimetrul de aplicare. „Împărăția lumească” are drept scop libertatea și fericirea supușilor, căci „spre slobozire ne-a chemat Dumnezeu și fii și moșteni suntem”, deci „robi nimănu să nu ne facem”. *Procanonul* proiecta interesul istoricului spre sfera politicului, a naționalului, prin obiectivul lucrării, acela de a rezolva concurența de interese dintre stat și biserică exclusiv în favoarea statului. Era, de altfel, principiul de bază al lucrării, prin care aceasta se dovedea a fi, în primul rând, o scriere politică, ideologică, al cărei scop era demonstrarea ascendenței spiritului laic asupra celui teologic, în spirit iosefin, și numai pe plan secundar un tratat despre canoane.

Dacă Samuil Micu încearcă să stabilească o relație între istorie, instituții și politică, definind istoria "dascălul lucrurilor și bisericești și politicești"²³, Petru Maior inaugura în istoriografia noastră modernă tratarea istorică tematică în lucrări distincte. El a conferit o semnificație complementară temei istorice frecventată: latinitatea sau continuitatea românilor considerând-o parte constitutivă a unei ideologii politice operante. A abordat istoria românilor în unitatea lor teritorială și culturală, în discursuri științifice, materializate în lucrări specifice de istorie instituțională (*Protopopadichia*, *Istoria Bisericii Românilor*), istorie politică (*Istoria pentru începutul românilor în Dachia*), filologice și lingvistice

¹⁸ Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, Editura Științifică, 1963; Idem, *Scrieri filosofice*, București, Editura Științifică, 1966, p. 25-26; Gheorghe Șincai, *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*, București, Editura Științifică, 1964, p. 24; Idem, *Vocabulariu pentru cele trei regnuri ale istoriei naturale*, ms. autograf, ms. rom., BARFCN, 1808-1810; Ioan Budai-Deleanu, *Scrieri inedite*, ediție îngrijită, studiu introductiv și comentarii de Iosif Pervain, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1970.

¹⁹ Jacques Derrida, *Lingvistică și gramatologie*, în *Pentru o teorie a textului Antologie „Tel Quel” (1960-1971)*. Introducere, antologie și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețeanu-Vasiliu, București, Editura Univers, 1980, p. 159-169.

²⁰ Petru Maior, *Procanon ce cuprinde în sine cele ce sânt de lipsă spre înfălesul cel deplin și adevărat al canoanelor și a toată tocmeala bisericească, spre folosul mai cu seamă al românilor*, ediție îngrijită de Grigore Marcu, Sibiu, 1948, p. 92-93.

²¹ Maria Protase, *Petru Maior istoricul: concepție și metodă*, în *Studii: Revistă de istorie*, tom. 24, 1971, nr. 2, p. 255.

²² Petru Maior, *Procanon*, p. 100.

²³ Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, Editura Științifică, 1963, p. 3.

(*Despre Articoliile limbei române, Dissertație pentru începutul limbei române, Dissertație pentru literatura cea veche a românilor*) disputele etimologice și ortografice cu Coloși, Corneli pentru redactarea *Tratatului de ortografie* a lui Petru Maior -1819 -, mai ales pentru definitivarea *Lexiconului de la Buda*, la care au colaborat Micu, Șincai și Maior deopotrivă); disputele lexicale, gramaticale și de istoria limbii cu Kopitar, care au fost materializate în mai multe disertații: *Animadversii, Reflexiones, Contemplatio*²⁴.

Important pentru noi este faptul că toate tipurile de discurs științific cad la Petru Maior sub incidența doctrinei naționale și primesc o notă politică accentuată pentru că sunt adevărate discursuri asupra originii, definirii și devenirii identității naționale, în care religia, tradiția, cultura, limba și istoria românilor sunt subiectul și obiectul disputațiilor sale.

De aceea se impune a decanta, pentru ansamblul operei maioriene, nivelele polemicii subsumate discursului istoric profesat. Un prim nivel ar putea fi circumscris pledoariei pe care istoricul o făcea în favoarea păstrării tradiției instituționale a Bisericii românești transilvănene, în care era evidentă demonstrația împotriva injustei modificări, după părerea istoricului, a instituțiilor naționale din cadrul Bisericii făcută de episcopul Bob (chintesența *Protopopadichiei*, de la 1795), atitudine accentuată la 1813 în *Istoria Bisericii românilor*, unde era evidentă pregnanța punctelor de vedere diferite, chiar opusă a celor doi. Deschiderea discursului istoric maiorian spre dezbaterea publică, spre contemporaneitate, și nu exclusiv către reconstituirea evenimentială, în tratarea unei problematice apărea evidentă la 1813. Un exemplu în acest sens, îl constituia faptul că în *Protopopadichia*, Maior a expus, comentând critic, noile instituții «inventate» de episcopul Bob, dar accentul cădea la 1795 pe drepturile și privilegiile protopopilor și demonstrarea descendenței directe a acestora din horepiscopii aparținând Bisericii tradiționale românești. La 1813 discursul lui Maior era unul explicit, în care-și expunea indignarea la adresa noilor instituții «inventate» de Bob, critica noua împărțire administrativă a eparhiei unite din Transilvania: „Nu-i ajunsese, zisei, lui Ioann Bob acea strămutare de ocară; ci și Protopopiaturile, făcând câte trei din unul, fără cumpăt le înmulți, ca să aibă mai mulți Vițe-Protopopi și Notari”,²⁵ prilej cu care, de fapt Maior printr-un discurs articulat pe principii naționale, își acuza superiorul de atitudine antinațională, prin modificarea legii și obiceiurilor din Biserică la toate nivelele: alegerea episcopului și schimbarea organizării instituționale a Bisericii.

Într-un al doilea nivel al polemicii se detașează *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (1812), un discurs istoric în replică la atitudinea contemporanilor referitor la actul politic al elitei românești transilvănene (1791-1792), a argumentelor istorice care justificau și legitimau textul: „Zburdare așa nedumerită în mulți din cei străini scriitori iaste de a vomă cu condeiu asupra românilor, strănepoților romanilor celor vechi, ori ce le șoptește lor duhul acela carele mai demult spre aceia îi întărâta pre barbari, ca pre romani sau ca pre domnii lor să-i urască, sau lor, ca preaviteajilor biruitori a toată lumea, să le pismuiască, cât și când fără de nici o dovadă iscodesc ceva, sau și minciuni apriate spun asupra românilor, încă socotesc că lumea toate e datoare să creadă nălucirile lor. Ba de o bucată de vreme, precum măgariu pre măgariu scarpină, așa unii de la alții împrumutând defăimările, fără de nici o cercare a adevărului, de iznov le dau la stampă”²⁶.

Polemica acerbă generată de acest act și care a venit în prelungirea *Istoriei* lui Maior din 1812, marcat de mesajul discursului maiorian, purtată în spiritul acestei lucrări de către Bojincă, Aron și Murgu ar putea constitui al treilea nivel al polemicii. Întâia replică îi aparține lui Damaschin Bojincă. Deslușind dincolo de argumentele lui Tökölyi motivația politică a atacului, el evidențiază românilor „cum se cuvine a răspunde defăimătorului de națiune”. *Animadversio in disertationem Hallensem* sub titlu: *Erweis ...* (Buda, 1827) și versiunea ei românească – Răspunderea dezgustătoare la cârtirea cea în Halle

²⁴ Petru Maior. *Dissertație - despre Articoliile limbei românești*, ms. rom.759, BARFCN; Idem, *Disputa ortografică cu I. Corneli*, ms. rom. 474. BARFCN; Idem, *Disputațiile asupra Istoriei pentru începutul românilor în Dachia, urmate între autorul ei Petru Maior etc. și între rețensentul K. înpotrivnicul Istoriei*, Buda, 1834; Idem, *Disertațiune pentru începutul limbei românești*, p. 293-312, Budapesta / Gherla, 1883.

²⁵ Petru Maior. *Istoria Bisericii Românilor*, Buda, 1813, p. 220.

²⁶ Idem, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia, Cuvînt înainte*, vol. I, ediție critică și studiu asupra limbii de Florea Fugariu, prefață și note de Manole Neagoe, p. 91.

în anul 1823 sub titlul *Erweis dass die Walachen nicht römische Abkunft sind* făcută (Buda, 18128) – dovedeau că Bojincă a asimilat admirabil lecția de polemică a maestrului său, atât modalitățile argumentării, cât și violența diatribei amintind de spiritul disputelor maioriene. În apărarea „preaînvățatului și al nației nemuritorului Maior” se ridică și Teodor Aron, care, cuprins de „foc patrioticesc” publica la Buda în 1828 *Scurtă apendice la Istoria lui Petru Maior*. În spiritul *Istoriei* din 1812, Eftimie Murgu, în *Widerlegung der Abhandlung: Erweis dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind* (Buda, 1830) susținea că, deși românii sunt cei mai numeroși locuitori ai Transilvaniei „au fost deposedați de drepturile lor firești, ajungând oprimați în propria lor țară”²⁷.

Un al patrulea nivel al polemicii, circumscris dezideratului iluminist central european, acela de normare a limbii era corespondența purtată de Maior cu Coloși și Corneli și redactarea *Lexiconului de la Buda* (1825): „Piosul decedat Vasile Coloși ... în anii tinereții lipsit de experiență și necunoscând în suficientă măsură însușirile limbii române, a elaborat acest dicționar Tânărul autor nemulțumindu-se cu propriile cuvinte pe care limba română le are a adunat o serie de expresii din dialectul cel mai corupt pe care ceilalți români ori nu le înțeleg, ori ... le răscolesc stomacul Acest dicționar vădește o mare nesigurantă în privința ortografiei latino-române ...”²⁸.

Nu în ultimul rând, un al cincilea nivel al polemicii ar putea fi considerat discursul pregnant cultural cuprins în polemica purtată de Maior și Kopitar (*Animadversii, Reflexiones, Contemplatio*, 1814-1816) cu mai puține accente explicit politice, încadrabil tematic între filologie și istorie, dar generat de interese deopotrivă științifice (normare a limbii) și de echilibru politic, locul și rolul românilor, a istoriei și culturii lor în spațiul Europei Centro-Orientale: „Atât de afunde rădăcini au înfipt în sufletele străinilor datina, de a scrie asupra românilor ori și ce, fără toată cercetarea, încât D. Rețensentul măcar că mărturisește critica; totuși nu a putut să se ferească a nu cădea în acea greșală. În lucrurile necunoscute, mai bine este a tăcea Cu adevărat că nimic este mai potrivit cu natura, decât ca națiile, cele cu ajutorul lui Dumnezeu cultivate, să se îngrijească și pentru luminarea celorlalte Nații ce sunt mai puțin fericite; pentru că toți oamenii deopotrivă au trup și suflet, pricepere și voință, și sânt făcuți după chipul lui Dumnezeu; deci din toate Națiile firește se cuprind în Marea Națiune a neamului omenesc; iar deosebitele numiri a singuraticelor Nații, sunt numai întâmplătoare”²⁹.

Numai dacă analizăm contextul preromantic atunci când au fost publicate și deci receptate lucrările maioriene vom înțelege care era viziunea istoricului asupra eficienței confruntărilor de opinii (impactul discursului), și prin analiza, de ex. a *Dialogului asupra originii și formării limbii române între nepot și unchi*, unde sunt evidente urmele retoricii discursului, și în acest caz, **național**: „Nepot. Pre români și numele și făptura împreună cu toate plecările lor cele firești îi vedește a fi viță de romanii cei vechi, carii oare cându peste toată lumea domnea, după cum și în *Istoria: pentru începutul românilor în Dachia* limpede se adeverește: de aceasta nu am îndoială. (Dară) de unde se trage începutul țeseturei limbei care astăzi atât în ruga românilor se aude, precum și scripturile lor se vede, nu escu (sânt) fără îndoială”³⁰.

Lucru posibil, ținând cont de faptul că, elementele componente ale discursului iluminist: limbă, obiceiuri, origine, istorie, au precedat și contribuit la devenirea și apoi definirea politică a națiunii desăvârșită de romantism, tocmai prin intermediul discursului național, care le considera elemente constitutive ale caracterizării națiunii.

Așadar, nu putem vorbi la Petru Maior de modelul cultural și politic impus de iluminism și preluat la noi de romantism fără a abandona principiul limitei între cele două modele și fără a ține seama de cele două componente convergente și definitorii ale **discursului național**: limba și istoria. Afirmarea poate fi valabilă mai ales în cazul scrierilor polemice (*Contemplatio*,

²⁷ Maria Protase, *Petru Maior – un ctitor ...*, p. 301-302.

²⁸ Petru Maior, *Cenzura dicționarului Român-Latin-Maghiar-German a lui Coloși*, BARFCN, ms. rom. 470, f. 158r-159v.

²⁹ Idem, *Reflecții asupra Responsului Dumisale Rețensentul din Viena la Animadversii asupra Rețensiei Istoriei pentru începutul românilor în Dachia*, Pesta, 1815, p. 31, 36.

³⁰ Idem, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1834, *Dialog pentru începutul linbei române între nepot și unchi*, p. 262.

Animadversiones, Reflexiones), care sunt rezultante ale contextului social, politic și ambiental cultural. Prin tipul de argument folosit: istoric, lingvistic, statistic sau analiza documentului textului lui Maior are atributele unei literaturi justificativ-revendicative dar și a unui discurs integrator în contextul cultural și politic al epocii. Discursul său istoric, prin specificul său, poate fi cuantificat politic: se raportează la situația politică, prin accentele naționale, dar e raportabil și are impact asupra politicului. Acestea, de altfel, au fost coordonatele directorii, ce au marcat conștiința identitară și națională la popoarele Europei Centrale, constituind elementele fundamentale ale discursului științific, istoric folosit ca argument pentru legitimarea sau revendicarea politică, atât pentru români cât și pentru unguri, cehi sau slovaci.

În acest context și iluminismul românesc din Transilvania, bine ancorat în structura iluminismului central european format în coordonatele jalonate de Reforma Catolică și impuse de iozefinism, a reușit să construiască un **proiect program** întemeiat pe istorie și care l-a situat în istorie (prin succesiunea evenimentelor discursive: Inochentie Micu-Klein, *Supplexul*, Gherontie Cotore, Samuil Micu), l-a legitimat pentru prezent și a impus o **coerență** revendicărilor românești până la 1918, tocmai pentru că naționalismul a fost nota distinctivă a iluminismului românesc.

LAURA STANCIU

THE GENEALOGY OF PETRU MAIOR'S NATIONAL DISCOURSE. PREMISES FOR A DISCUSSION

SUMMARY

The author intends to show the difference between the parts of the genealogy of Petru Maior's historic discourse. There is delimitation between the identity discourse of Petru Pavel Aron and Gherontie Cotore's generation, influenced by the specificity of the awareness of the Latinity and of the Roman origin that imposed a certain ideology. A national ideology that was historically proved, with political accents, was imposed through the historical discourse of Samuil Micu and Gheorghe Șincai. The one, who has definitely transferred the scientific, historic dispute from the cultural field to the political one, was Petru Maior through the polemic characteristic of his writings. The present study tried an analyse of the main historic and discourse levels in Petru Maior's writings and their setting in the ideology of his time as well as the understanding of the coherent political doctrine that resulted, imposed by the legitimate and revendicative character of his national, historic discourse.